

ЗАГОЛОВОК В МОДЕЛЮВАННІ ТЕКСТА КОРОТКОГО ОПОВІДАННЯ (на матеріалі короткого оповідання Е. Уортон „Римська лихоманка”)

Олена ЛИТОВКА (Запоріжжя, Україна)

У статті моделюється текст короткого оповідання через його заголовок. Заголовок проектується у текстову макроструктуру (базові категорії, епіфанізацію та фокус-епіфанію), являється вихідним для освоєння текстостильового концепту, допомагає у розкритті персоналізації, світлокольорового середовища та локально-темпоральної перспективи.

The article models a text of short story through its title. The title is projected into textual macrostructure (basic categories, epiphany and focus of epiphany), is involved in developing the textual-stylistic concept, it helps to reveal personalization, light-colour and local-temporal perspectives.

Як один з основних компонентів організації художнього тексту заголовок ставав об'єктом зацікавлення вчених різних напрямків. Т. В. Васильєва [2], О. М. Кагановська [5] розглядали заголовок у когнітивно-функціональному аспекті, А. Волков [3] і І. А. Сиров [9] – у семантичному, О. Є. Фролова [11] – у граматичному, Н. А. Мірошникова [8] – у літературознавчому, О. Г. Фоменко [10] – в лінгвотипологічному, Т. В. Желтоногова [4] – у семіотичному. Заголовок представляється як сильна позиція тексту [1], асоціюється з ключовими словами [7] та являється основним актуалізатором текстового концепту [6]. Однак, заголовок художнього тексту залишається не досить вивченим. Невирішеними залишаються зокрема питання, пов'язані з моделюванням тексту короткого оповідання через призму заголовка.

Ціль даної статті – розробити процедуру аналізу, що дозволяє моделювати текст короткого оповідання в проекції на його заголовок. Дослідження проводиться на матеріалі тексту оповідання Е. Уортон „Римська лихоманка” [14].

Хоча традиційно літературознавці не відносять Едіт Уортон до представників модернізму, але практично всі її твори включають хоча б одну епіфанію, а сюжети деяких романів побудовані майже повністю на епіфанічній моделі. Ця риса, як відзначає Ш. Кім, є суттєвою у її творчості [13]. Е. Уортон поєднує модерністське новаторство з традицією, естетику модерністської епіфанії з суб'єктивною та історичною цілісністю. Визнавши однією з перших важливу роль епіфанії у художній літературі модернізму, вона поставила її у центр своєї критичної діяльності, випередивши розвиток літературної критики кінця ХХ століття.

При моделюванні тексту короткого оповідання Едіт Уортон „Римська лихоманка” через його заголовок нами буде використовуватися епіфанічна модель, розроблена О.Г. Фоменко [10]. Вона передбачає побудову макроструктурної схеми твору, виділення його текстостильового концепту, опису структури персоналізації, топосу локально-часової єдності та світлокольорового середовища.

Макроструктура оповідання представляє собою кілька рівнів: 1) базові категорії: „підготовка” („дві давні знайомі знов зустрічаються у Римі”), „сцена” („вони сидять у ресторані, згадують минуле”), „подія” („25 років тому одна з подруг пішла на побачення і захворіла”); 2) епіфанізація надбудови базових категорій: „підготовка” („обидві жінки були закохані в одного чоловіка”), „сцена” („одна з подруг пише лист від імені свого нареченого з запрошенням на побачення”), „неочікувана подія” („подруга зустрічається з чоловіком, який, передбачалось, не призначав їй побачення”); 3) фокус-епіфанія („одна з подруг має доньку від чоловіка другої”).

Розглянемо детальніше кожен з рівнів. У базовій „підготовці” дається історія знайомства двох американок, заможних вдів, у Римі в дні їх молодості (“after another interval, they had run across each other in Rome... each of them the modest appendage of a salient daughter”). Перші включення заголовка в текст знаходимо в „підготовці” у двох варіюваних повторях (“effulgence of the Roman skies”, “old lovers of Rome”). Заголовок передає той захват від безмежної краси та блиску вічного міста, їх захоплення ним.

У „сцені” вживаються чотири повтори заголовку. Обидві жінки сидять у Римському ресторані (варіюваний повтор “the Roman restaurant”), в той час як тепер вже їх доньки

вирушають на побачення з молодими людьми. Матері розмірковують над тим, що означав Рим для різних поколінь подорожуючих (варйований повтор “different things Rome stands for to each generation of travelers”). Вперше вводиться прямий повтор заголовку – “Roman fever”, що двічі зустрічається у цій категорії.

У „події” теж вживається прямий (два рази) і звужений (один раз) повтор заголовка. Крім того, використовуються сім повторів заголовка через синоніми “cold”, “pneumonia”, “bad chill”, “ill”, “illness”. Римська лихоманка – це з однієї сторони сильна застуда, на яку дівчина захворіла у Римі внаслідок переохолодження, з іншої сторони – кохання як хвороблива пристрасть.

У категоріях надбудови розкривається правда про лист, написаний однією подругою (Місіс Слейд) до іншої (Місіс Енслі) від імені свого нареченого, в якого обидві були закохані. Лист був написаний для того, щоб подруга, марно чекаючи на зустріч у холодну ніч, захворіла і не стояла на шляху в іншій. Неочікованим стає той факт, що побачення все ж таки відбулось. В епіфанізації вводяться повтори заголовку через контекстуальні синоніми “hate”, “envy”, “jealousy”, “exasperation”, “disgust”, “wrath”, “fury”, “violence”, “rage”. Відкриттям для Місіс Слейд стало те, що Місіс Енслі зустрілась з її нареченим, відповівши на лист (“... you answered! I never thought of your answering...”). В категорії „неочікувана зустріч” у заголовку – реалізована лихоманка з боку жінки, яка вирішила поступитися коханим іншій жінці, залишивши собі доньку від нього.

Фокус-епіфанія – виявляється, що шлюб законний і любовна лихоманка не мають нічого спільного. Донька від коханого чоловіка, з яким розійшлися шляхи, скріпила іншу сім’ю, залишивши на все життя пам’ять про пригоду, якої молодим людям не вдалось уникнути. Хоча у фокусі-епіфанії немає жодного повтору заголовка, але є зворотня проекція у заголовок, донька як результат реалізованої любовної лихоманки.

Виведена макроструктура дозволяє нам вийти на тексто-стильовий концепт ОБ’ЄДНАННЯ В РИМІ (ROMAN FEVER UNITY), де разом опинилися люди, яким не судилося об’єднатися інститутом шлюбу. В наведеному тексті освоюється: 1) Дія – одруження, поєднання законним шлюбом, яке тим не менш призводить до 2) Не-єднання – співмешкання, не-кохання подружжям одне одного, а також 3) Не-Дія – не одруження закоханих при 4) Єднанні – об’єднанні через кохання, пристрасть (KNITTING UNITY OF LOVE).

Накладання на матрицю мовленєвих складників виглядає наступним чином: 1) Дія – шлюб (“move”, “come”, “meet”, “go”, “visit”, “run”, “fly”, “reach”, “send” “arrange”, “marry”); 2) Не-Дія – кохання поза шлюбом (“stay”, “wait”, “cease”, “lay inert”, “sink”, “destroy”, “die”; “silence”, “serenity”, “tranquilizing magic”, “hollow”; “quiet”, “cold”, “cool”); 3) Не-Єднання – кохання поза шлюбом, що узаконив інший шлюб (“alone”, “isolation”, “obligation”; “without”); 4) Єднання (імпліцитне і має бути виведене з трьох інших сторін через лексему “knit”).

Вихідним для освоєння тексто-стильового концепту являється заголовок художнього тексту. У тексті оповідання Е. Уортон виявлено 14 повторів заголовка: 4 простих (“Roman fever”), 8 звужених (“fever”, “Rome”), 2 варйованих (“Roman restaurant”, “Roman skies”). Через заголовок оповідання виходимо на текстову константу „любов, закоханість” (у переносному значенні лихоманка – сильне захоплення, пристрасть – “how she must have loved him”; Колізей у Римі – місце, де зустрічались закохані “Lovers met there”). Повторення лексеми “knit” (у переносному значенні – об’єднувати людей), а також “both”, “friends”, “parents”, “lovers” вказує на другу константу „Об’єднання, союз”. В концептуальну сітку також вводяться лексеми “wife”, “husband”, “obligation”, “marry” тезаурусні зв’язки яких викликають асоціації зі „Шлюбом”. Багато творів Е. Уортон (“The Glimpses of the Moon”, “The Age of Innocence”, “The House of Mirth” тощо) присвячені проблемі шлюбу, але автором він представляється як контракт, договір між двома сторонами, що передбачає законне об’єднання, але не єднання душ. Як і в інших текстах, у „Римській лихоманці” стикання шлюбом отримує своє концептуальне трактування і базується на понятті „єднання” (“togetherness”) [12: 964]. Звівши виведені текстові константи отримаємо ідеалізовану істину „шлюбний союз, оснований на договорі, а не на романтичних почуттях”.

В оповіданні Е. Уортон взаємодіє фокус бачення кольору, подібності, ахроматичного бачення та фону. У світлокольоровій перспективі даного тексту звертає на себе увагу ахроматичне протистояння світлого, блідого і темного, чорного. Серед кольорів металів домінує золотистий (“the golden slope of the Palace”, “The long golden light”, “golden flank”, “the last golden light”, “The clear heaven overhead was emptied of all its gold”) та сріблястий (“a roof of silver”).

Дія розгортається разом з переходом дня у ніч. У першому кільці бачимо блиск та сяяння прекрасного міста (“glories”, “effulgence”, “crystal clear”), яке у другому кільці тьмяніє, поступово згасає (“to pale”, “the fading glow”, “the lengthening shadows”, “dusk”, “lights began to twinkle”) і вже в епіфанії перетворюється на повну темряву (“dark”), пронизану тільки електричним світлом (“electric lights”) та місячним сяйвом (“moonlight”), яке нібито проливає світло на правду. Наскрізне повторення у тексті лексеми „місяць” (“a full moon night”, “moonlight”, “moonrise”) та „темрява” (“after dark”) відсилає нас до моменту відкриття істини.

Героїні теж від самого початку наділяються світлокольоровими характеристиками, протиставляються одна одній (Місіс Слейд – “the dark lady”, “higher in color”, “black eyebrows”, “black brows” та Місіс Енслі – “the paler lady”, “pale eyes”, “colored slightly”). Хвороблива блідість однієї з героїнь, а також почервоніння – теж проекція у заголовок тексту.

У даному тексті автор наділяє героїв стійкими характеристиками, які набувають змін у епіфанізації. Якщо у першому кільці Аліда Слейд представляється як енергійна, самовпевнена або навіть грубувата жінка (“determined nose”, “vigorous eyebrows”, “energetic rows”, “pushed the chairs”, “not sentimental”, “an extremely dashing girl”, “vividness”, “unheard-of audacities”, “abrupt gesture”), у другому вона перетворюється у заздрісну, переповнену гнівом суперницю (“sneer”, “hated”, “envied”, “her exasperation”, “Mrs. Slade’s jealousy” тощо), а у епіфанії відкривається читачеві як слабка одинока людина, яка викликає лише жаль (“the flame of her wrath had sunk”, “afraid”, “sense of isolation”, “seemed physically reduced by the blow”, “sorry for you”).

В свою чергу Грейс Енслі теж наділена стійкими рисами. У першому кільці вона слабка, сором’язлива, невпевнена у собі, сентиментальна, старомодна, зразкова та нудна (“small”, “pale”, “colored slightly”, “half guiltily”, “murmured”, “old-fashioned”, “far less sure of herself and her rights”, “sentimental”, “a shy glance”, “exemplary”, “less articulate”, “suggested interrogatively”, “prudent”), стримана та врівноважена у другому кільці (“composure”, “steadied herself”, “the voluntary controlled mask”, “had herself so well in hand”) та впевнена в собі в епіфанізації (“Mrs. Ansley’s voice grew clearer”, “step forward”, “move ahead”).

Важливим є також опис Барбари, дитя кохання Місіс Енслі та Містера Слейд. Вона, яскрава, ефектна та динамічна (“gaily”, “more effective”, “had more edge”, “brilliant”, “dynamic”, “angel”, “has got rainbow wings”), протиставляється своїм офіційним батькам, зразковим та невидатним (“estimable pair”, “irreproachable”, “exemplary characters”, “museum specimens”, “nullities”). І це протиставлення спостерігається аж до розкриття істини, коли стає зрозумілою причина такої неподібності.

У топос локально-часової єдності включаються три види досвіду: минулий, епіфанічний і симультанний позачасовий. До минулого досвіду відносяться події, що мали місце у Римі двадцять п’ять років тому, а також у Нью Йорку протягом цього часу, і вони виражені формами дієслів у Past Simple, Past Perfect, конструкцією “used to”, що протиставляється “after” (“used to be guarded”, “used to think”, “used to be put to it”, “used to have albums”, “used to frighten”, “after another interval”, “after his death”, “after so many years”). Епіфанічний досвід в оповіданні Е. Уортон виражається прислівниками “here”, “now”, непоширеними питальними та кличними реченнями (“A joke?”, “Delphin there!”). Позачасовий досвід становить топоніміка Риму (“The Palatine”, “the Forum”, “the Palace of the Caesars”, “the Colosseum”).

У тексті даного оповідання протиставляються два топоси – це Рим (що належить до старої цивілізації) і Нью Йорк (нова цивілізація). В той час як американське місто символізує прозаїчний шлюб, у Римі стає можлива зустріч з любов’ю, де романтичні

розвалини Колізею стають нічним прихистом для закоханих. Саме у Римі відбувається зустріч з істиною.

Таким чином, розглянувши оповідання Е. Уортон „Римська лихоманка” на всіх рівнях епіфанічної моделі, треба відзначити, що заголовок тексту включений у кожний з них. Між текстом та його заголовком існує формально-смісловий зв’язок, що здійснюється завдяки повторам слів заголовку. Через вербалізацію заголовка будується макроструктура, розкривається текстостильовий концепт й ідеалізована істина твору, характеристика персонажів, світлокольорова перспектива та топос локально-часової єдності. Заголовок сприяє глибшому розумінню тексту, виявленню його імпліцитної сторони.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранная литература в школе. – 1978. – № 4. – С. 23-31
2. Васильева Т. В. Когнитивные механизмы формирования и функционирования заголовка // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 154-171
3. Волков А. Заголовок, або наголовок. // Лексикон загального та порівняльного мовознавства. – Чернівці: Золоті літаври. – 2001. – 634 с.
4. Желтоногова Т. В. Заголовок як компонент структури українського поетичного тексту. Авт. дис. ... канд. філ. наук – Кіровоград, 2004. – 19 с.
5. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Дис... д-ра філол. наук: 10.02.05. – К., 2003. – 502 с.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Лукин В. А. Художественный текст: Основы лингвистической теории. Аналитический минимум. – М.: Ось-89, 2005. – 560 с.
8. Мирошникова Н. А. Поэтика заглавий // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2003. – № 3. – С. 25-26
9. Сыров И. А. Функционально-семантическая классификация заглавий и их роль в организации текста // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 59-69
10. Фоменко Е. Г. Типологическое в идиостиле Джеймса Джойса: монография. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 329 с.
11. Фролова О. Е. Грамматика заглавия //Русская речь. – 2006. – №5. – С.49-56.
12. Johnson L. K. Edith Wharton and the Fiction of Marital Unity // MFS Modern Fiction Studies - Volume 47, № 4, 2001, pp. 947-976
13. Kim Sh. Edith Wharton and Epiphany // Journal of Modern Literature, 2006. – 29.3, p. 150-175
14. The American Tradition in Literature / edited by Perkins G., Perkins B. – New York, 1994. – 2115 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Литовка – аспірантка кафедри англійської філології Класичного приватного університету, м. Запоріжжя.
Наукові інтереси: лінгвістика художнього тексту, англомовний художній дискурс першої третини ХХ століття.

ЕМОЦІЇ ЯК ОБ’ЄКТ ВИВЧЕННЯ У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Оксана ЛОЗОВА (Львів, Україна)

The author of the article generalizes the existing approaches to the essence and the content of emotion in the cognitive interpretation, also distinguishing between the categories of emotivity, emotionality and evaluation in the process of cognition. The author applies notions of cognitive metaphor and cognitive prototypical schemes for practical analysis of emotivity.

Автор узагальнює наявні шляхи інтерпретації суті емоцій та її складових, розрізняючи також поняття-категорії емотивності, емоційності та оцінності у процесі пізнання. У статті здійснюється практичний аналіз емоційності через застосування схем-прототипів емоцій та механізму когнітивної метафори.

У сучасному мовознавстві поняття емотивності розуміється досить широко: емотивний відтінок значення знаходять практично у будь-якому висловлюванні, проте необхідна розробка відповідних методів аналізу, враховування належних параметрів емотивності, з’ясування особливостей вербалізації емоцій, їх розгортання, динаміки у комунікативній діяльності людини. Тож метою нашої статті є синтез вітчизняного та зарубіжного досвіду у царині когнітивного розуміння емотивності; розмежування категорій емоційності та емотивності, визначення частки оцінності у власне почутті-емоції, та елементи практичного аналізу емоційної лексики.

Слід зазначити, що емоції охоплюють усе життя та діяльність людини і широко відображені засобами мови, тож у межах когнітивної лінгвістики вони розглядаються як певні структури знань про емоції чи стани, логічно або каузально залежні від цього знання, і це дозволяє поставити питання про те, якого роду знання репрезентуються мовними одиницями. Емоційність же у мовному заломленні, тобто чуттєва оцінка об’єкта, вираження